

Hoekje van de Tema Tieker (35)

Johann Vandenhaute

Bij het verschijnen van de eerste postzegels werd onmiddellijk aan een middel gedacht om te beletten dat de zegel een tweede maal gebruikt zou kunnen worden. Oorspronkelijk hadden de ontwaardingsstempels verschillende vormen: strepen, punten, cirkels, enz. De vermelding van vertrek- en/of aankomstplaats met overeenstemmende datum werd met behulp van een ander stempel op voor- of achterzijde van de brief aangebracht. Later werd gebruik gemaakt van een datumstempel om de postzegel te ontwaarden.

Het is niet de bedoeling om in dit kader aan gedetailleerde stempelstudie te doen. We zullen het heel algemeen houden en gaan na in welke mate een en ander belangrijk kan zijn voor een thematische verzameling.

Het gebruik van stempels als ambtelijke en/of administratieve vermelding op brieven dateert van lang voor het in voege komen van de postzegel. We hebben het dan over prefilatelistische merken. Het waren de posterijen van onze burenen, respectievelijk de Engelsen en de Hollanders, die voor het eerst gebruik hebben gemaakt van stempels.

In 1661 werd door de toenmalige Postmaster General, HENRY BISHOP, het gebruik van een postmerk ingevoerd. Er bestonden in die tijd nogal wat klachten over het tijdsverloop om een brief ter bestemming te brengen. Het is als reactie op soms onverantwoorde kritiek en als controle op eigen diensten dat Bishop op het idee kwam een stempel aan te brengen op het ogenblik dat de brief op het postkantoor werd aangeboden. Zijn nota (in origineel Engels) dienaangaande luidde als volgt: "A stamp is invented that is putt upon every letter showing the day of the month that every letter comes to this office, so that no letter carryer may dare to detayne a letter from post to post, which before was usual."

De stempels werden uit hout gesneden, iedere dag werd een nieuwe stempel aangemaakt. Hij bestond uit een kleine cirkel met horizontale diagonaal. In het bovensegment werd de maand vermeld, afgekort tot twee letters, in het ondersegment de dag. De eerste merken verschenen in de maand april 1661.

In de loop der jaren veranderden deze stempels meermaals: de vorm van letters en cijfers, later werd de cirkel groter en tenslotte kwam de dag bovenaan en de maand onderaan. De 'Bishop Mark' bleef in gebruik tot in 1787, dus meer dan 120 jaar.

Bishopstempel van 4 oktober op brief verzonden in 1737 van Amsterdam (18 juni) naar 'Bridges' koffiehuis te London.

In november 1667 werd in het binnenlands postkantoor in Amsterdam, gevestigd op het Rokin, een belangrijke verandering gebracht in de behandeling van binnenkomende brieven toen het eerste Nederlandse poststempel in gebruik genomen werd.

De Amsterdammers waren de eersten die een stempel gebruikten waarin het portbedrag samen met de herkomst van de brief werd aangegeven. Het stempel vertoonde het wapen van Amsterdam, geflankeerd door het cijfer "3" en de letter "S" (3 Stuiver), met erboven een aan een koord hangende posthoorn. Tussen deze koord en posthoorn werd de stad van afzending vermeld met de eerste letter van haar naam: "H" voor Den Haag en "R" voor Rotterdam. Dit waren de enige steden die in aanmerking kwamen, gezien zij op de route lagen die door het Amsterdams kantoor werd verzorgd.

Het geheel was vervat in een ovaal van 16 x 18 mm. Omdat deze stempels snel versleten, zijn er in de loop der jaren meerdere types in gebruik geweest, die afwijken van het oorspronkelijke stempel.

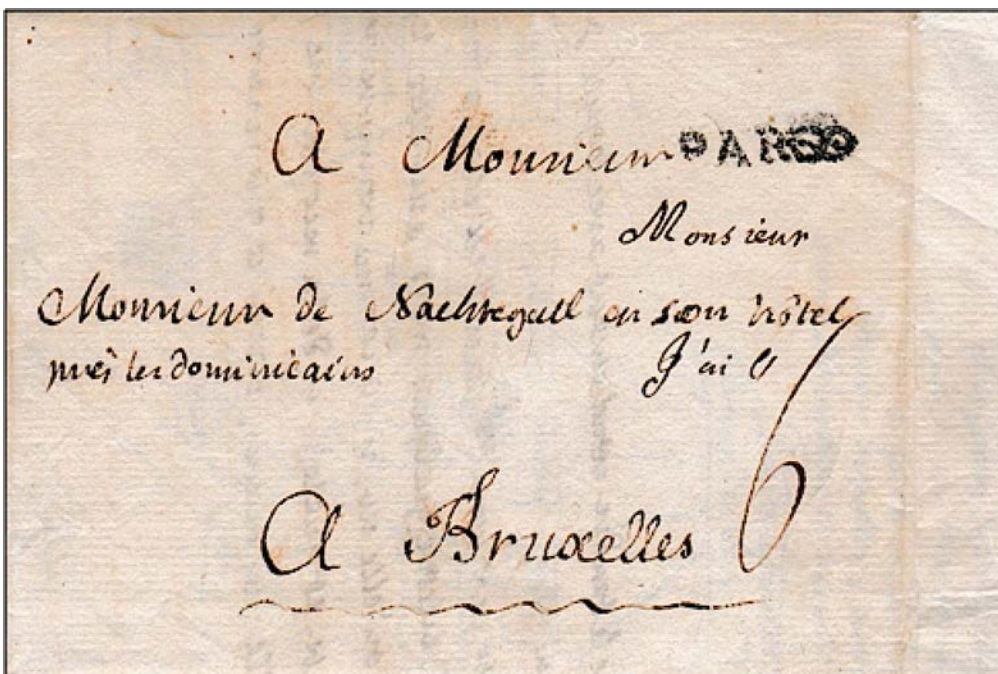
Rotterdam volgde het Amsterdamse voorbeeld in 1691. Later vond het initiatief van de Amsterdammers nog enige navolging, zij het dan met andere vormen van stempels.

Driestruiverstempel van Amsterdam op een brief, verstuurd in 1789, uit Delft (2s) via Rotterdam (R) naar Amsterdam (3s). (uit verzameling JP Suys)

Op het einde van de 17de eeuw kwamen in Frankrijk lijnstempels in voege met verwijzing naar het kantoor waar de brief werd afgegeven. Toen de legers van Lodewijk XIV in 1695 o.a. de steden Kortrijk, Veurne en Doornik bezetten, bracht de Franse postadministratie het gebruik van stempels ook in voege in onze gewesten.

In de tweede helft van de 18de eeuw gebruikten zowat alle postadministraties merken om:

- de herkomst van de behandelde stukken te bepalen;

- de portmodaliteiten te preciseren: P.P., P.D.;
- gegevens te verstrekken i.v.m. datum van aankomst en/of vertrek;
- de wijze van verzending en/of afkomst te preciseren: bv. shiplotter, via di mare.

Deze brief werd verstuurd in 1777 uit Parijs naar Brussel het merk PAR_∞ verwijst naar PARIJS infini (oneindig) - een symbool van de vrijmetselaars.

Verstuurd op 8 nov. 1843 in Havanna, via New York 20 nov. 1843, via Liverpool (merk) op 6 dec. 1843
aangekomen in London op 7 dec. 1843 (rood merk). Atlantische oversteek met schip Montezuma
(genoemd naar Aztekenkeizer). Port is genoteerd als $1/4 = 1s\ 4d = 16d$ of dubbel port van $8d$.

Het gebruik van deze POSTALE merken en stempels in een thematische verzameling is een bewijs van de filatelistische kennis van de verzamelaar. Er moet ook voor gezorgd worden dat het gebruik van het stuk werkelijk een aanvulling is van het verhaal. Een voorloper, het weze een filatelistisch juweel, kan evengoed storend werken. In een verzameling handelend over het Rode Kruis bijvoorbeeld, wordt de Slag bij Solferino (1859) niet geïllustreerd met een Année-brief van het Napoleonleger.

De stempels met vermelding van plaats van herkomst of aankomst als dusdanig passen niet steeds om een historisch feit te illustreren dat er zou plaats gegrepen hebben. Indien, bijvoorbeeld als gevolg van politieke gebeurtenissen, een plaats van naam veranderd is, kan dit wel geïllustreerd worden door afstempelingen die de oude en nieuwe naam vermelden; de brieven waarop beide stempels geplaatst zijn moeten dan wel in de betrokken periode verstuurd zijn.

Heel wat van die
prefilatelistische stempels
vertonen ornamenten zoals
een kroon, een gestileerde
lelie, een wapen, een
posthoorn, enz. die gerust
een plaats kunnen krijgen in
een thematische verzameling.

Brieven uit de prefilatelistische periode die we speciaal willen vermelden zijn de zogenaamde D'UFFICIO-brieven. De afbeeldingen in de stempels vinden een plaats in heel wat thematische verzamelingen.

Vooraf in de Ouditaliaanse staten treft men vele voorlopers aan die, in plaats van een gewone naamstempel, een rijk geïllustreerde stempel dragen. Soms is het een tekst gevat in een omlijsting, meestal is het een afbeelding van een wapenschild, een heilige, dieren, e.a.

Om voor een thematische verzameling in aanmerking te komen moeten deze stempels postaal zijn. Met andere woorden, het mogen geen stempels zijn geplaatst door de afzender van de brief. Deze merken zijn postaal wanneer de brief portvrij is verstuurd en de stempel van de stad of gemeente als poststempel dienst heeft gedaan.

Als bewijs van het portvrijdom moeten de brieven aan de volgende voorwaarden voldoen:

- De brief mag geen vermelding van port dragen. In geval wel een portwaarde vermeld is, dient de geïllustreerde stempel aanzien te worden als afzenderstempel en is dus niet postaal.
- De brief draagt de vermelding D'UFF of D'UFFICIO.

1814 - "d'Ufficio" brief verstuurd uit Recanati naar Appignano. In de stempel herkennen we een vogel. Arend of duif?

1816 - "d'Ufficio" brief van 'Il Commandante La 3. Divisione Sanitaria' verstuurd uit Ravenna naar Codigoro. Duidelijke 2 sleutels.

De voorfilatelistische merken beperken zich niet tot de enkele hiervoor vernoemd. De thematieker zal op zijn speurtochten in de literatuur, de veilingcatalogi, de ruilbeurzen en tentoonstellingen zeker interessante en nieuwe en andere ontdekkingen doen. De stukken in kwestie zijn 200 en meer jaar oud, hebben een graad van zeldzaamheid en zijn daardoor meestal niet goedkoop. Vooraleer over te gaan tot de aankoop van een voorfilatelistisch stuk moet goed overwogen worden welke - goede - plaats het krijgt in de verzameling. Het stuk dient thematisch iets bij te brengen, daar dient goed bij nagedacht te worden en vooral goed beschreven te worden. Een filatelistisch waardevol stuk verkeerd gebruikt mist elk effect.